

УДК 930.2

*Мозговий І.П., Васюріна А.О.
Українська академія банківської справи*

ПСЕВДОІННОВАЦІЯ В РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Публікація присвячена одіозній, як на думку авторів, ідеї підготовки спільного українсько-російського підручника з історії, який покликаний виробити “спільне бачення” минулого. Насправді ідея є виявом несамостійності гуманітарної політики в Україні, спрямована на розмивання історичної пам'яті й здатна зіграти негативну роль у справі збереження єдності України.

Ключові слова: історична пам'ять, підручник, міністерство, війна, імперська політика, патріотизм, суспільний розвиток.

Останніми роками зі сторінок інформаційних засобів майже не сходить тема написання нових спільних російських-українських підручників з історії для учнів молодших і старших класів, щоправда, тільки шкіл в Україні. В подальшому, як заявлялося на вищому рівні, планується залучити до написання подібних спільних підручників науковців з інших країн (Польщі, Швеції і т.д.). Міністр освіти, науки, молоді й спорту Дмитро Табачник вважає, що нові підручники з історії України мають наповнюватися “тільки незаперечними фактами”. До таких фактів, на його думку, належить, наприклад, те, що лідери українських націоналістів Степан Бандера і Роман Шухевич були ... “вбивцями і колабораціоністами” (!), а Йосип Сталін – “командиром армії-переможниці”.

Говорячи про концепцію підручника з історії, Табачник свого часу наголосив, що заради “уникнення політизації” він (підручник – *Автори*) не повинен охоплювати подій останніх 10 років (Помаранчева революція, вибори 2004 і 2010 тощо). За наполягання міністерства з підручників “вимивається” зміст таких понять, як Голодомор (здійснюваний за етнічною ознакою) і Друга світова війна. Д. Табачник, як зазначалося в ЗМІ, зауважив, що підручник не повинен залежати від позиції “маленького, але гордого, загубленого в горах племені”, тобто галичан. І це вже образа національних почуттів українців, до чого залюбки вдається український міністр.

Незважаючи на такі потуги, ідея створення спільного підручника з історії для українських і російських школярів, як вважають фахівці з України й Росії, є нонсенсом. Більше того, це – просто безглуздя. У Росії наявні свої державотворчі завдання, в Україні – свої, тобто інші. Сьогодні провідні історики Росії та України визнають, що написання спільного підручника з історії для двох країн є нереальним через різне бачення цієї історії академічною наукою двох країн. Адже у кожній державі є власне сприйняття історії та її викладання в школі. В кожного народу є свої герої, свої перемоги і свої поразки. Бо різною є історична пам'ять. По-різному оцінюються такі постаті, як Пожарський і Виговський, Петро I і Мазепа, Катерина II і

Калнишевський, Ленін і Петлюра. При цьому для росіян “неоднозначною” є не тільки Українська революція 1917, але навіть постать Б. Хмельницького.

Тому ідея написання спільного підручника з історії для українських школярів позбавлена здорового глузду. Написати такий підручник неможливо – поляки з німцями вже 20 років не можуть це зробити. В результаті всі спроби двох країн (Росії й України) зі створення шкільного підручника, де б викладалася якась “усереднена, компромісна” історія, “з тріском провалилися”.

Проте, після краху ідеї написання спільного підручника, “нагорі” почали говорити про “доцільність” попереднього створення методичного посібника для вчителів. Мовляв, була ж практика написання подібних спільних посібників з історії в Європі (хоча нам така практика не відома – *Автори*)! У жовтні 2010 року при Міністерстві була створена спеціальна робоча група з розробки спільного російсько-українського навчального посібника для вчителів історії. Вона опрацьовує “загальні підходи” до розкриття різноманітних тем з історії України. До групи вчених, які працюють над методичним посібником, увійшли ті, кого рекомендував міністр освіти України Дмитро Табачник. У Москві проходять засідання спільної українсько-російської комісії істориків, на яких обговорюються проекти, що їх мають втілювати науковці за дорученням урядів обох країн. За іншими даними, створено дві робочі групи – з російського і з українського боку.

За ініціативою Міністерства освіти, науки *та ін.* України, навіть у нові національні шкільні підручники з історії вже внесено правки. Зі змісту підручників Міносвіти зажадало вилучити героїв Крут, Українських Січових Стрільців, визвольну боротьбу УПА в роки Другої світової війни, суспільно-політичні події із життя в Україні на початку ХХІ століття. Зокрема, діяльність УПА має бути підмінена “героїчною боротьбою” радянських партизанів, зокрема ковпаківців, проти гітлерівських військ. Якщо ж і допускатиметься інформація про бойові дії УПА, то лише про ті, які вони “у згоді з гітлерівцями” вели проти Червоної Армії. Авторам нових підручників рекомендується писати й про інші, не менш “важливі” теми. Ну, наприклад, про те, що до викупу Тараса Шевченка з кріпацтва, бачте, долучилась імператорська сім'я. А тому без самодержавства поет-геній взагалі б не сформувався. Іноді ж матеріал викидається з посібників без згоди авторів.

Незважаючи на такі “успіхи”, директор російського Інституту загальної історії, академік Олександр Чубар'ян сказав, що поки що немає результатів у написанні методологічного посібника для вчителів, хоча робота над ним “триває”. Водночас російський історик вважає, що українські вчені “перебільшують” значення Української революції 1917-го року:

“У нас своя точка зору: незалежність була, звичайно, але в короткий період і під повним патронажем Німеччини. Україна зараз у силу своїх національних підходів і пошуку національної самоідентифікації пише книжки на цю тему: це називається “українська революція”. Дискусійні проблеми, звичайно, викликають 30-ті роки, голод, а також український націоналістичний рух в роки війни”. Тож, як показує досвід, марно тішити

себе ілюзіями. Підручники, написані в результаті такого “підходу”, не виправдовують себе й сподіваного ефекту не дають.

Значна частина правок, внесених у підручники, стосується російської політики в Україні. Усе це, на думку представників Міністерства, покликане сформувати у школярів “неагресивний образ Росії”. Таке твердження є повним абсурдом. Якщо Росія “неагресивна”, інший її образ ніяк не сформується наукою. Якщо ж вона таки “агресивна”, жоден підручник не створить із неї образ ангельської держави. Зрештою, знання минулого не має впливати на сприйняття сьогодення. Хто нині формуватиме в Україні негативний образ Монголії за те, що Батий колись спустошив Київ?! Чи може росіяни проклинають сьогоднішню Францію за те, що Наполеон спалив двісті років тому Москву?

Ось чому ініціатори псевдоінновацій почали просувати третій варіант – підготовку спільних матеріалів з “окремих тем” чи “модулів”. Велика група істориків, чії імена в Україні є авторитетними і знаними, зокрема Валерій Смолій, Григорій Боряк, Станіслав Кульчицький, уже працюють разом із російськими колегами над окремими проектами, які, на думку оглядачів, можуть виявитися “більш перспективними і неконфліктними”. На нашу думку, це може бути конференція, організована науковцями, але не захід на державному рівні, коли чиновники повчатимуть вчених, “як писати історію”.

Одним із запланованих заходів є проект зі створення академічного видання “1941 рік. Країна у вогні”, до якого долучилися російські, українські та білоруські історики. Уявляється, що в ньому кожна країна викладе своє бачення причин і наслідків початку Великої Вітчизняної війни. Ну, а щоб уникнути великих суперечок, перший модуль вирішили присвятити повсякденному життю росіян і українців в XIX–XX століттях. Надалі планується провести засідання, на якому визначать авторів модулів і буде складено подальший план роботи.

Тим же шляхом українським історикам запропоновано йти і в спробах досягти домовленості щодо оцінки історичного минулого України і Росії. Міністерство обіцяє “певну автономність” учасникам. Кожен, мовляв, писатиме і трактуватиме, як історики певної країни моделюють історичну пам’ять, як їм підказує їх розуміння цієї історії. Щодо питання спільної історії, то українська сторона запропонувала спільний історіографічний довідник, де будуть висвітлені найболючіші питання. При цьому в міністерстві зазначають, що в ньому будуть викладені різні точки зору на “якісь складні процеси”. Як би там не було, розпочалася робота над енциклопедією з умовною назвою “Дискусійні питання спільної історії України і Росії”. Це буде видання, у якому паралельно, в окремих статтях, науковці обох країн викладатимуть факти, події, їх трактування та оцінку історичних діячів так, як їх бачать історики кожної з цих країн. Це будуть дві статті. Обіцяють, що буде там і проблема “порозуміння” з питань, де науковці двох країн не погоджуються. Міністерство, очевидно, хоче зробити всеобуч для вчителів. Але як воно це зробить, не зрозуміло.

Вся робота проводиться утаємничено. Лише зазначається, що науковці випустять видання у вигляді “окремих модулів”. Історики вже приступили до роботи, але про точні терміни поки що не говорять. Відомо лише одне – те, що до написання підручників з історії для школярів Росії українських науковців не допускають. Їх напишуть самі російські автори. Як визнають науковці з Росії, в російських підручниках для середньої школи Україні відводиться дуже мало місця. Є тільки один Хмельницький, і то він “досить суперечлива постать”. Тепер для наших учителів-істориків готують посібники про те, як “не перекручувати матеріал” (мабуть, щоб в історії України залишився лише Хмельницький, і то з зазначенням, що він “суперечлива постать”?). Зазначається, що окремі наші автори вже змінили шкільні підручники (з історії), переписали цілий ряд розділів.

Тому неважко усвідомити, що в такому ракурсі в пересічного громадянина розвиватиметься розуміння України як самостійної держави. Натомість поставатиме жалюгідний образ сателіта або посміховиська над державою. Що ж стосується людей з високим почуттям громадянства, це викликатиме в них зрозуміле обурення і зрештою вестиме до конфліктності в державі, до посилення напруженості. А так може діяти лише ворог нашої державності, якими б словами він не прикривав свої дії. Легко зрозуміти, чому не всі українські історики поставилися позитивно до ідеї створення спільного підручника та його “аналогів”.

Підручник, посібник чи збірник має бути історично об’єктивним, мати виховне значення. Тракткування вітчизняної й світової історії не може здійснюватися на догоду певним політичним силам чи “ветеранам” війни або праці, не може змінюватися зі зміною Президента або міністра освіти, не може й не має залежати від особистих смаків, комплексів і фобій будь-якої посадової особи. Бо є різне бачення історії академічною наукою двох країн.

З наукового погляду не може бути ні спільного російсько-українського підручника з історії, ні спільних методичних посібників, ні рекомендованих державними мужами спільних тем. Бо якщо для окремих росіян Мазепа – зрадник, Петлюра – авантюрист, а Бандера – ворог, для українців усі вони патріоти, які виборювали нашу державність, і нас не лякає, що ідея цієї державності не подобається іноземним шовіністам чи доморощеним манкуртам. Українці гордяться своїм минулим, але це не заважає їм жити в мирі з усіма народами. Бо історичну правду не слід ні ідеологізувати, ні комунізувати, ні заполітизувати. Істина завжди об’єктивна, інакше вона перестає бути істиною.

Summary

Mozgoviy Ivan, Vsyurina Alla. False innovation in the development of historical consciousness

The publication is dedicated to odious, according to the authors, idea of preparing the joint Ukrainian-Russian history textbook, which aims to develop a “shared vision” of the past. In fact, the idea is an expression of dependency of humanitarian policy in Ukraine aimed at the erosion of historical memory and can play a negative role in preserving the unity of Ukraine.

Keywords: *historical memory, textbook, minister, war, imperial politics, patriotism, social development.*